

”Lite mer än bara könsorgan”

Undervisning i mötet mellan slöjdämnet och kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer

Simon Ceder & Stina Westerlund

”SOMEWHAT MORE THAN MERE GENITALIA” – TEACHING AT THE CROSSROADS OF CRAFT EDUCATION AND THE KNOWLEDGE AREA OF SEXUALITY, CONSENT AND RELATIONSHIPS. This article explores teaching at the intersection of the knowledge area of sexuality, consent, and relationships, and the subject of crafts in lower secondary school. More specifically, it develops an understanding of subject-integrated teaching through embodied, material, and aesthetic processes in a cross-curricular context. The study is based on a craft teacher’s experiences from a teaching sequence in grade 9, where students designed and carved symbols related to sexuality, consent, and relationships in wood. The results highlight the impact of subject-integrated teaching and underscore student participation as pivotal, both in sexuality education and crafts. Another insight was the teacher’s ease in integrating the topic into craft education, where the craft’s focus on the process was contributory. The theme opened up the crafts classroom for existential exploration, fostered discussions, and created a more nurturing classroom environment.

Keywords: sexuality education, educational crafts, cross-curricular teaching, subject-integrated teaching, Swedish slöyd.

Inledning

Inslaget *Så lång tid tar det att slöjda en snopp* i SVT-programmet Lilla aktuellt blev 2020 en viral succé. Den oväntade kombinationen

Simon Ceder är docent i pedagogik och lektor i utbildningsvetenskap vid Institutionen för bild- och slöjdpedagogik, Konstfack. E-post: simon.ceder@konstfack.se
Stina Westerlund är universitetslektor i pedagogiskt arbete vid Institutionen för estetiska ämnen i lärarutbildningen, Umeå universitet. E-post: stina.westerlund@umu.se

av sexualundervisning och slöjd väckte uppmärksamhet och andra liknande reportage har gjorts i andra medier. Vanligtvis förväntar vi oss att dessa frågor hanteras i biologiundervisningen, men reportaget visade hur praktisk-estetiska ämnen och sexualundervisning kan samverka. Kunskapsområdet sexualitet, samtycke, relationer ska präglas av elevdelaktighet och är integrerat med skolans värdegrundsuppdrag (SKOLFS 2021:9, Skolverket 2019). Undervisningen kan vidare organiseras ämnesintegrerat i enskilda ämnen, respektive ämnesövergripande genom samarbeten och exempelvis temadagar (Ceder m.fl. 2021, Skolverket 2019). En granskning av Skolinspektionen (2018) visar dock att det finns brister i det ämnesintegrerade arbetet på grund av osäkerhet inför hur området ska hanteras. Därtill finns behov av kompetensutveckling för lärarna. Även om fyra av tio lärare enligt Skolinspektionens (2018) granskning uppgav att de samverkade med andra lärare i planeringen av sexualundervisning eller att de undervisade ämnesövergripande kring detta område, kvarstår frågor kring hur ämnesintegrering kan genomföras i praktisk-estetiska ämnen i en ämnesövergripande kontext.

Forskning indikerar att inkludering av praktiska och estetiska aspekter kan öka engagemanget i sexualundervisningen och skapa en plats och aktivitet för att hantera svåra ämnen (Ringrose m.fl. 2019, Renold 2019, Fisher m.fl. 2017). En studie där frågor om sexualitet och relationer integrerats i bildämnet visar att både lärare och elever fick insikter om sina identiteter såväl som ökad förståelse för deras konstpraktik och undervisningspraktik (Millett 2021). Här ser vi en produktiv koppling även till ämnet slöjd som kännetecknas av arbetsprocesser där elever utifrån egna idéer hantverksmässigt bearbetar material och utformar föremål med olika uttryck och funktioner. Slöjdundervisningen, slöjdsalens rumsliga utformning och verkstadsarbetets karaktär skapar förutsättningar som forskare menar främjar samarbete, gemenskap och självständighet (Eisner 2002, Illum & Johansson 2009, Westerlund 2015). I slöjd, såväl som i bild, är öppna, kreativa processer framträdande och de förmågor undervisningen i ämnena kan bidra till har beskrivits som ett särskilt *studio thinking* (Hetland m.fl. 2007). Att elever görs delaktiga och själva förväntas hitta meningsfulla problematiker i arbetet med egna estetiska uttryck är centralt i den typen av undervisning och kan bidra till utveckling av en reflexiv och eftertänksam atmosfär. Trots dessa förutsättningar saknas dock forskningsstudier om hur kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer hanteras och kan integreras i slöjd. Ämnesintegrerad undervisning där tematiker hämtas utanför ämnet kan utmana ett skolämnes gränser, med följd att lärare kan känna osäkerhet när aspekter utanför deras ämnesexpertis inkluderas (Harnow Klausen

2011). Slöjdlärares erfarenheter av sådana undervisningssituationer vet vi heller inte mycket om då forskningen är begränsad.

Artikeln syftar till att utforska undervisning i mötet mellan kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer och slöjddämnet i grundskolan. Mer specifikt vill vi utveckla förståelse om ämnesintegrerad undervisning genom kroppsliga, materiella och estetiska processer i en ämnesövergripande kontext. Artikeln bidrar således med kunskap om hur sexualundervisning kan genomföras ämnesintegrerat med utgångspunkt i slöjd som exempel. Studien bygger på en slöjdlärares erfarenheter från en undervisningssekvens med bildhuggeri i årskurs 9, där eleverna utformade och i trä skar fram symboler relaterade till sexualitet, samtycke och relationer.

Ämnesintegrerad och ämnesövergripande undervisning

Ett skolämne har sitt specifika syfte, kunskapsbas och epistemologi, ofta kopplad till en vetenskaplig disciplin, vilket ger andra förutsättningar än för ett ämnesövergripande kunskapsområde (Mård & Harnow Klausen 2023). Slöjd som skolämne definieras dock utifrån ämnesinnehållet snarast som multidisciplinärt (Borg 2021), vilket ger variation i hur undervisningen kan ramas in och olika innehåll betonas samt öppnar för ämnesövergripande inslag. Samtidigt finns risk att undervisningen instrumentaliseras på bekostnad av det ämnesspecifika och att slöjddämnet, i likhet med andra praktisk-estetiska ämnen, legitimeras för att det anses användbart för andra syften, och inte i sin egen rätt, vilket varit en återkommande problematik som forskare uppehållit sig vid (Aulin-Gråhamn & Thavenius 2003, Biesta & Skregelid 2022, Lindgren 2013). Mot bakgrund av detta har exempelvis Juha Hartvik och Mia Porko-Hudd (2024) utvecklat en modell för att synliggöra slöjddämnets kunskapsdomäner och bidraget till ämnesövergripande undervisning, vilket indikerar ett ökat intresse för – och en politisk förväntan på – undervisning som på olika sätt överskrider ämnesgränser i syfte att stärka elevers generella bildningsförmåga och kompetens att i livet möta olika samhällsutmaningar. Kunskapsområdet sexualitet, samtycke, relationer är bara ett av flera som sökt samarbete med slöjddämnet. Det finns också ett antal studier som tangerar ämnesövergripande inslag som entreprenöriellt lärande, flerspråkighet, matematisk problemlösning och hållbarhet (Elo 2016, Gyllerfelt 2023, Hjelm 2023, Hofverberg 2019).

Modellen med att integrera kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer i en rad skolämnen framstår unikt för Sverige

(Skolverket 2019, Ketting & Ivanova 2018). En ämnescentrerad skola premierar etablerade ämnen och försvårar för ämnesövergripande områden som sexualitet, samtycke och relationer (Rabelo m.fl. 2015). Svenska studier om ämnesintegrering har främst beforskat hur sexualundervisningen är integrerad i biologiämnet (Junkala 2023, Orlander 2011) men det förekommer även studier om samhällsorienterade ämnen och svenskämnet (Gunnarsson & Ceder 2023) samt hur ett tvärvetenskapligt undervisningsinnehåll som pornografi kan möjliggöra ämnesintegrerade och ämnesövergripande ingångar (Planting-Bergloo & Orlander 2022).

Beröringspunkter för slöjdundervisning och sexualundervisning

I detta avsnitt riktas fokus mot studier där de två undervisningsområdena tangerar varandra genom aspekter såsom delaktighet, kropp, materialitet och estetik.

Slöjd spänner med sin mångdisciplinära karaktär över vad Kajsa Borg (2001) i sin avhandling benämner som en praktisk, teoretisk, social och estetisk dimension i ämnet. Detta möjliggör för slöjdlärare att utifrån undervisningens intention betona olika aspekter. Ett hantverksperspektiv tenderar exempelvis att betona praktiska aspekter som teknik och funktion medan slöjdlärare som intar ett konstnärligt perspektiv snarare fokuserar framställning av unika föremål, estetik och förutsättningar för elevers sociala utveckling. Relationella aspekter som lärarens närvaro, finstämdhet och intuitiva förståelse av undervisningssituationen har studerats i en finländsk craft- och artutbildning (Ojala m.fl. 2022). Resultatet visar betydelsen av lärares förmåga till känslighet och självreflektion i undervisningen. Detta eftersom studerande i hantverks- och konstprocesser förväntas ta personlig ställning och, som forskarna beskriver det, använda ”their whole personality” (Ojala m.fl. 2022, s 15). På motsvarande sätt konstaterar Carla Mindel (2016) i en brittisk studie av lärarutbildning i art, craft och design hur studenternas engagemang i varandras idéer och problemlösande dialoger bidrog till sensitivitet och tillit i kommunikationen. En intuitiv förståelse växte fram för att ”a safe space and confidential area was paramount if this was to become a place in which to discuss sometimes very personal and sensitive issues” (Mindel 2016, s 181), vilket blev något de studerande också omsatte i egen undervisning. Samtidigt visar studier från slöjddklassrum i grundskolan hur elevinteraktioner kan innehålla aspekter av sexism

eller sexuella trakasserier genom ett falliskt användande av avlånga slöjdföremål och verktyg (Sigurdson 2014, Dixon 1997).

Vikten av en trygg klassrumsatmosfär med lyhördhet från läraren var också vad en nederländsk studie visade att unga önskar från sina lärare i sexualundervisningen (Cense m.fl. 2020). När ungdomar i Nya Zeeland tillfrågades om vilken sexualundervisning de föredrog framkom att de föredrar att lära sig av personer som har kunskap, har förmåga att knyta an till unga och är professionella (Allen 2009). Utifrån ett klassrums perspektiv kan vi få hjälp av Willemijn Krebbekx (2019) som ser sexualundervisningen som ”a practice of relating” (s 1327) i ett försök att fånga de aspekter som går bortom kunskapsuppdraget. I Krebbekx (2019) studie skapar varje skola ”space/time for sexuality” (s 1337) där informella samtal, humor och värderingar tar sig uttryck i unika konstellationer.

En välkänd balansgång inom sexualundervisningen är huruvida innehållet ska fokusera på riskaspekter eller friskaspekter (Cameron-Lewis & Allen 2013, Bolander 2009, Bäckman 2003). Louisa Allen (2020) menar att sexualundervisningen har stagnerat då den är alltför fakta-, risk- och resultatbetonad vilket lett till att den blivit ett område som saknar kroppar, känslor och begär. Inspirerad av Sharon Todd vill hon utveckla ”immersive pedagogies which evoke sensuous knowledge in relation to the material” (Allen 2020, s 10). Sensuous betyder mer än att bara använda våra fem sinnen, det handlar om att bli berörd av världen genom att bjuda in estetik, materialitet och osäkerhet: ”This form of sensuousness requires an awareness of our aesthetic presence in the world, which draws on tacit and embodied knowledge” (Allen 2020, s 10). Flera forskare har arbetat med konstbaserade praktiker i aktivistiska forskningsprojekt med unga i syfte att motverka sexuella trakasserier och bryta könsnormer (Ringrose m.fl. 2019, Renold 2019, Renold & Ringrose 2017). Även om studierna är genomförda utanför skolans ordinarie verksamhet har de fått ett stort genomslag och att arbeta med estetiska uttryck har därmed presenterats som en produktiv ansats vid studier om genus och sexualitet med unga.

Inom slöjddämnet använder elever estetiska resurser för att undersöka och tillföra slöjdföremålen mening (Mäkelä 2013). Arbeta med estetiska uttryck i slöjd inbjuder på så sätt elever till att reflexivt utvecklas som människor och, som Borg (2001) formulerar det ”pröva vem man är och vad man tycker” (s 164) och få reaktioner. Samtidigt som undervisningspotentialen i elevers arbete med individuella uttryck framträder i forskningen så framhålls också vikten av att lärare vågar utmana eleverna och inte lämnar deras estetiska uttryck oemotsagda i en allt för elevcentrerad undervisning (Biesta & Skregelid 2022).

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer består i svensk skola av ett dubbelt uppdrag: både ett värdegrundsuppdrag och ett kunskapsuppdrag, vilka samtidigt tenderar att glida samman, vilket betyder att uppdragen kan förstås som *tillsammans-isär* (Gunnarsson & Ceder 2023). Av denna anledning behöver elevernas röster och erfarenheter bli framträdande i klassrummet och forskning om sexualundervisning har visat att elevers delaktighet i undervisningen är en central komponent för framgångsrik sexualundervisning (Lassi m.fl. 2022, Renold 2019). Att arbeta *med* snarare än *för* unga människor i syfte att skapa en mer meningsfull sexualundervisning kan uppnås genom att "(re)positioning young people as architects of their own learning" (Coll m.fl. 2018, s 169).

Elevers delaktighet och stöd i varandras arbete är befast även i svenska studier av slöjd i grundskolan (Illum & Johansson 2009, Johansson 2002). Slöjddämets atmosfär har beskrivits i termer av en *skapad undervisningsgemenskap* (Westerlund, 2015) för att stödja kunskapsutvecklingen i ett ämne karaktäriserat av öppna processer. Undervisningsgemenskapen är lärarens ansvar men utformas i samspel med eleverna. Utifrån elevernas erfarenheter framträder den som en familjär och särskild "pratargemenskap" (Westerlund 2015, s 139) där man har möjlighet att komma varandra nära. Kunskap i slöjd utvecklas i en kombination av kroppsliga erfarenheter i möte med material och redskap och i samspel med andra (Illum & Johansson 2009, Johansson 2008, Ekström 2012). Även inom sexualundervisningsforskning diskuteras relationen till kropp inom ramen för skolan. Sarah Garland-Levett (2020) menar att sexualundervisningen ofta separerar kropp från tanke och eftersom skolsystemet idag är mer kognitivt inriktat premieras ofta inlärande av fakta och ofta används pedagogiska metoder som exkluderar kroppen. Konsekvensen blir att eleverna upplever att undervisningen "lacked resonance with their lives and experiences" (Garland-Levett 2020, s 704).

Den tidigare forskningen visar sammantaget hur förhållningssätt som inkluderar kropp, materialitet, dialog och elevers eget meningsskapande är framträdande och viktiga potentialer i såväl slöjd- som sexualundervisning. Det finns paralleller mellan slöjddämnet och kunskapsområdet sexualitet, samtycke, relationer, men det saknas studier om hur de har integrerats i praktiken, vilket föreliggande studie vill bidra till.

Ett bildningsperspektiv på undervisning

Denna artikel utgår från en konkret ämnesintegrerad undervisningssituation där aspekter av estetik, materialitet och kroppslighet är framträdande. I detta avsnitt redogör vi för det teoretiska landskap vi befinner oss i, genom förståelsen av ett bildningsperspektiv på undervisning som möjliggör uppmärksammandet av nämnda aspekter.

När Gert Biesta (2019) tar sig an undervisning i boken *Undervisningens återkomst* poängterar han den viktiga roll denna kan ha när den anammar pluralitet. För att aktivera möjligheter för eleverna att bli till som subjekt behöver läraren bryta in i deras värld och erbjuda motstånd. Denna syn på undervisning är alltså långt ifrån en instrumentell undervisning, eller en undervisning präglad av hierarki och auktoritet. Snarare sätter den elevens bildning i centrum, i bemärkelsen att bli en demokratisk individ genom att en stor del av lärarens arbete ”handlar om att skapa tid, utrymme och form så att eleven kan möta sina önskningar, utforska, välja och omvandla dem” (Biesta 2019, s 47). Ruhi Tyson (2019) förstår undervisning i termer av *bildningserbjudanden* och menar att eleverna måste uppleva meningsfullhet och en känsla av att bli berikade. Även lärarens undervisningspraktik förstås i termer av bildningsprocesser där enskilda erfarenheter kan spåras genom exempelberättelser, vilket kommer att diskuteras ytterligare i metodavsnittet nedan.

Både Biesta (2019) och Tyson (2019) har en förståelse för estetiska och materiella dimensioner i sina teorier om undervisning och bildning. Mötet med fysiska material är enligt Biesta (2019) en viktig och unik del av undervisning, därtill centralt i hantverk och i slöjdämnets arbetsprocesser. Slöjdens material utgör medium som inte bara handlar om uttryck i betydelsen att ge form åt elevers tankar, idéer och önskningar utan materialet har också en egen integritet – så att arbeta med ett visst träslag är i sig ett sätt för elever att konkret ”stepping into the dialogue with the world outside them” (Biesta & Skregelid 2022, s 37). Eleven lär om att existera i världen samtidigt som materialet bearbetas och föremålet framställs. Ett träslag kan, enligt Biesta, genom sin integritet och materialitet därmed bjuda eleven viktigt motstånd (jfr Sennett 2008).

För att på ett djupare sätt förstå den sinnlighet ett praktisk-estetiskt ämne som slöjd kan innehålla vänder vi oss även till Helen Knutes (2009). Hon har utvecklat ett fenomenologiskt inspirerat ramverk för att identifiera pedagogiska förutsättningar för situationer av gestaltande hantverksarbete i utbildning. Knutes (2009) konstaterar att gestaltande hantverk utgör en sinnlig process som engagerar människan kroppsligt, känslomässigt och mentalt. Hon

menar att hantverkaren går in i en relation med materialet, och i den pedagogiska processen pågår ett ständigt meningsskapande i relation till material, tema och uppgift. I utformningen av uppgifter kan lärare välja tekniker som är mer eller mindre kroppsligt eller mentalt orienterade då varje kombination av material och teknik har sitt eget tempo och specifika pedagogiska villkor.

Metod

Studiens metodologi utgår från en idé om praktikorienterade intervjuer, en metod som strävar efter att belysa och analysera exempelberättelser om erfarenheter från undervisning utifrån en bildningsförståelse. Lärarerfarenhet är därmed centralt för studien som utgår från en slöjdlärares erfarenheter av en undervisningssekvens där elever i årskurs nio skapade symboler genom bildhuggeri i trä på en tematik kopplad till kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Forskningsansatsen tar sin inspiration från Tysons (2015, 2019) arbete med att samla och utforska lärarberättelser som belyser undervisningsepisoder som uppvisar inslag av bildning och praktisk klokhet. Det är alltså inte vilka exempel som helst som behandlas, utan så kallade ”nyckelerfarenheter” i lärares berättelser (Tyson 2019, s 44). Tyson betraktar nyckelerfarenheter som användbara verktyg för lärare att reflektera över och att förstå sin egen undervisningspraktik, och därigenom vidga sina pedagogiska möjligheter. Därtill är det ett förhållningssätt som används som en forskningsansats där berättelser samlas och analyseras. Berättelser har genom sin förankring i det erfarenhetsmässiga och kontextuella förmåga att förmedla hur praktisk klokhet i praktiken kommer till uttryck i undervisningen (Tyson 2015). Vi betraktar därmed slöjdlärares beskrivning av sin erfarenhet som en typ av exempelberättelse där nyckelerfarenheter framträder.

Intervjun med slöjdläraren genomfördes inom ramen för ett praktiktäta forskningsprojekt om undervisning om sexualitet, samtycke och relationer vid grundskolans senare år (Gunnarsson & Ceder 2023, Planting-Bergloo & Orlander 2022). Forskningscirkel genomfördes (jfr Andersson 2007, Holmstrand & Härnsten 2022) vid skolor där grupper av lärare arbetade tillsammans med forskargruppen i syfte att utveckla skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer. Vid skolan där slöjdläraren deltog arbetade forskargruppen med ett arbetslag bestående av lärare representerande olika ämnen. Slöjdläraren hade många års lärarerfarenhet från ett flertal skolor, varav elva år vid skolan där studien bedrevs. Han var tidigare inte del av arbetslaget utan anslöt i samband med att forskningscirkelarna

inleddes. Efter träffarna var genomförda och slöjdlärorens undervisning var avklarad träffade försteförfattaren återigen slöjdläroren för en intervju. I intervjun fick slöjdläroren möjlighet att i detalj redogöra för lektionssekvensen i syfte att lokalisera de nyckelerfarenheter han bar med sig. Intervjuaren och informanten bar i detta fall på en gemensam erfarenhet från forskningscirklarna, vilket också påverkade dynamiken i intervjun. Det gemensamma utforskande som hade präglat forskningscirklarna uppstod även emellanåt i intervjun.

I vår studie var en komponent av intervjun ett gemensamt betraktande av, och diskuterande kring, de slöjdföremål som eleverna hade arbetat med i syfte att ytterligare frammana intressanta aspekter till intervjun (för exempel, se figur 1–2). Inom bildforskning kallas uppvisandet av bilder i en intervjusituation för *elicitering* (Rose 2023). Eftersom vår studie hanterar slöjdföremål ser vi det som en *materiell elicitering*, vilket kan relateras till metoder som *stimulated recall* eller *cues* som tidigare prövats i slöjdforskning (Borg 2001, Andersson 2021, Westerlund 2015). Även om vår intervju var formell initierade informanten själv uppvisandet av föremål, vilket kan förstås som en *informell elicitering*. I studien skapade uppvisandet av föremål, vilket även inkluderade en rundtur i slöjdsalen, en intervjusituation där informanten i stor utsträckning befann sig i en bekväm miljö. De materiella aspekterna i eliciteringen analyseras inte som ett separat empiriskt material, men eftersom analysen lägger särskilt fokus på undervisning och lärande genom kroppsliga, materiella och estetiska processer är de viktiga i förståelsen av lärarens undervisning.

Figur 1–2 Exempel på elevarbeten från lektionssekvens med trärelief på temat sexualitet, samtycke, relationer.

För att undersöka mötet mellan slöjdämnet och sexualundervisning inbjöds andreförfattaren med slöjdamneskompetens att ingå i studien och ta del av intervjun i transkriberad form samt foton av elevernas träreliefer. Intervjun bearbetades av artikelförfattarna i tre omgångar och efter varje omgång diskuterade vi våra separata läsningar. I första omgången färgmarkerades delar som var centrala för studiens syfte. Under den andra omgången sorterades markeringar till teman (Tyson 2015, jfr Smeyers & Verhesschen 2001) i vilka nyckelerfarenheter och lärarens överväganden och reflektioner kring episoder i undervisningen framträdde utifrån en bildningsförståelse. Efter att ha diskuterat temana mellan oss läste vi igenom transkriptet en tredje gång för att se om vi hade missat något centralt, eller något som skulle passa till valda teman. Fida Sanjakdar (2009) som gjort en praktiktäna studie om sexualundervisning pekar på risken med att överteoratisera deltagarnas enskilda yttranden utan att låta dessa få giltighet på egen grund. Denna erfarenhet tog vi fasta på i analysarbetet då vi har eftersträvat att kommunicera lärarens nyckelerfarenheter och de reflektioner läraren gör innan vi bidrar med tolkningar och ytterligare förståelse för dessa erfarenheter genom att relatera exemplens praktik till teori och forskning inom området (jfr Tyson 2019). Studien har genomgått en etisk granskning och har godkänts av Etikprövningsmyndigheten (dnr 2020–00823). Den i studien intervjuade slöjdläraren gavs information gällande studiens syfte och gav samtycke till studiens genomförande. Läraren har i denna artikel givits ett fingerat namn, Karim, och identifierande detaljer har tagits bort alternativt anonymiserats. Den excerpt som används i analysen har putsats språkligt för att underlätta läsbarheten.

Analys

I analysdelen framträder slöjdläraren Karims nyckelerfarenheter av ämnesintegrerad undervisning där kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer möter slöjdämnet. Texten är disponerad i fyra teman vilka huvudsakligen följer undervisningens upplägg och elevernas arbetsprocesser. Vi inleder med ett avsnitt om planering, vilket förstås utifrån delaktighet och samarbete. Därefter hanteras idéarbetet där estetiska dimensioner vid val av symboler diskuteras. När slöjddandet är i full gång fördjupar vi analysen kring tid, tempo och kropp för att avsluta med en diskussion kring förskjutningar i elevernas och lärarens roller.

Att planera för delaktighet och i samarbete

Ganska omgående när Karim anslöt till arbetet i forskningscirk-larna började han kolla upp hur andra slöjdlärare hade arbetat med sexualundervisning: ”Många skolor hade könsorgan, olika symboler och sådana saker. Jag tänkte att vi måste ha lite mer än bara könsorgan.” Även om han drog erfarenheter från andra skolors undervisning litade han mer på sin egen erfarenhet. Det undervisningsmoment han till slut valde byggde på ett moment han genomfört tidigare, fast då med andra teman. Upplägget läraren landade vid var att eleverna skulle välja en symbol kopplat till sexualitet, samtycke och relationer och skära ut denna i en trärelief. Därtill skulle eleverna lämna in en skriftlig tolkning av sitt objekt.

Det läraren justerade i upplägg jämfört med tidigare år var närheten till studenterna, den skrivna tolkningen och en undervisning mer präglad av delaktighet. På frågan om vad han tog med sig från forskningscirk-larna så diskuterar han: ”Själva upplägget att man jobbade med små grupper. Ni gjorde det också. [...] Man behöver inte lägga sig i så mycket, för det ska komma när det kommer, ur elevens egen tanke.” Karim ger här uttryck för vikten av att ge eleverna utrymme att hitta egna problematiker (jfr Hetland m.fl. 2007). Att på så sätt låta sexualundervisningen drivas av elevernas egna frågor och erfarenheter är centralt för att öka meningsfullheten för elever (Coll m.fl. 2018). Samtidigt finns ett dilemma med att avkräva elever privata åsikter eller erfarenheter, vilket påkallar en ständig balansgång. Sara Planting-Bergloo (2021) menar att när undervisning utgår från olika slags berättelser, bilder eller material ges möjlighet att involvera eleverna och samtidigt hålla distans till privata åsikter och erfarenheter.

Läraren är van att planera baserat på sin egen och andras erfarenheter från slöjddämnet, men här hämtades inspiration även från det ämnesövergripande samarbetet i arbetslag och forskningscirk-lar. Han visade förståelse för de möjligheter som ett ämnesövergripande kunskapsområde som sexualitet, samtycke och relationer har i sam-verkan med slöjdundervisningen på ett sätt som var givande för båda parter och som även genererade synergieffekter. Dessutom visade sig arbetslaget som en arbetsgrupp för forskningscirk-lar vara en fram-gångsfaktor.¹

Som arbetslag var det mycket tillhörighet. Att man tillhör arbetslaget, man jobbar mer med dem. Att man träffar var-andra. Att man vet hur de andra jobbar. Det var roligt för mig att höra mina kollegor berätta om hur de tar upp det här temat i sin undervisning. Och då kommer det här påverkas att bli ännu starkare.

Här ser vi hur ämnesövergripande arbete inte bara är en nödvändighet för samverkan och samplanering, utan även blir en produktiv komponent i erfarenhetsbaserad ämnesdidaktisk utveckling. Även andra praktikinära studier har visat hur interventioner eller samplanerad undervisning har påverkat sättet lärare organiserar undervisningen, exempelvis genom ett återanvändande av case², teman och övningar från forskningscirklar (Gunnarsson & Ceder 2023, Planting-Bergloo & Orlander 2022). Med den stärkta tillhörigheten i arbetslaget följde också möjligheten till transformation och utveckling, vilket läraren summerade som att ”Man blir pushad också som lärare och man växer.” Mot bakgrund av att ”the growth of students will go no further than the growth of those who teach them” (Eisner 2005, s 203) är lärarens upplevelse av att själv ha utvecklats en viktig förutsättning för pedagogisk utveckling av undervisningen.

Idéutveckling, undersökande och delaktighet

I den inledande fasen av undersökande och idéutveckling uppmanade läraren eleverna att undersöka vilka symboler det finns för sexualitet, samtycke och relationer. Han beskriver introduktionen i positiva ordalag:

Det blev jättebra och eleverna kom själva med massa symboler. De bildade små grupper och pratade om vilka symboler de hittat. De skulle också berätta hur de kan tolka symbolerna i samhället eller för individen, ja, för dem själva. Vad har de för tankar och idéer om den här symbolen.

Läraren använde på så sätt frågor för att få eleverna att relatera symbolerna till sig själva, den miljö de befinner sig i och egen erfarenhet, vilket är en grundläggande idé inom sexualundervisning samtidigt som tematiska ingångar som bearbetas gemensamt också förekommer i slöjd. Det var viktigt för läraren att eleverna skulle ”leda sitt arbete” och på så sätt bli delaktiga. Han återkommer i intervjun till betydelsen av att idéer till symbolerna verkligen är elevernas egna och erfarenheten att man som lärare kan behöva hålla tillbaka och vänta ut dem: ”Jag vill inte säga: ’Du ska göra. Det är *du* som bestämmer vilken figur som du vill ha.’ Och varje elev bestämmer själv.” Det är en hållning i linje med slöjdamnets kursplan där elever ska ges förutsättningar att utveckla egna idéer (Skolverket, 2022).

Läraren uppehåller sig i intervjusamtalen vid en nyckelerfarenhet av några elever som ”valde felaktigt” men rättar sig själv och konstaterar att de ”valde *annorlunda*” och behövde stöd. Att förstå symboler

eller att utveckla en egen symbol och kunna förklara betydelsen med egna ord är beroende av elevens förmåga att berätta, vilket för några elever visade sig vara utmanande. I ett fall, som läraren stannar vid och beskriver mer utförligt, är läraren initialt något tveksam till den symbol eleven utvecklat. Han har svårt att tolka elevens symbol och ber honom berätta mer genom att ställa frågor om hur symbolen relaterar till sexualitet:

Karim: 'Fingrar som sticker ut från träd? Vad menar du med det? Hur kan du koppla det till sexualitet, samtycke och relationer?'
Då började han berätta att handen kommer under vattenytan med en bunt pengar.

Försteförfattaren: Jaha. //skratt//

Karim: Och då blev det en diskussion för jag ville att han skulle lyckas med sitt motiv. 'Kan du berätta mer och koppla det till ämnet?' Jag tänkte att jag kanske inte hade lyckats tolka hans tanke. Jo, han hade fantastiska idéer och tankar bakom det. Han berättade: 'Jo, men det är pengar som styr nu och det förtrycker människor och speciellt kvinnor som blir tvungna att sälja sig själva på grund av att de inte har jobb.' Han ville motverka det och har skrivit en jättelång rapport om att pengar inte ska styra. Man ska inte sälja sig själv och man ska inte använda pengar för att köpa sex.

Av lärarens berättelse framgår här att han förvånades över djupet i elevens tankar bakom symbolen och kopplingen till ekonomisk utsatthet, förtryck och prostitution, vilket eleven med sin symbol ville motverka. Hetland och kollegor (2007) poängterar att lärare och elevers samtal och gemensamma reflektioner kan bidra till ett mer mångfasetterat tänkande.

I intervjun framkommer att eleverna huvudsakligen valt symboler med positiva konnotationer såsom familj, vänskap och kärlek, eller som läraren uttryckte det ”de varma goda bitarna” (för exempel, se figur 3–4). I sexualundervisning hanteras ständigt balansen mellan risk- och friskperspektiv, där friskperspektivet är att engagera handlingskapacitet, kommunikation, relationskompetens och kunskaper om lust (Ceder m.fl. 2021, Cameron-Lewis & Allen 2013, Bolander 2009, Bäckman 2003). Skolan kritiserar dock emellanåt för att det i praktiken är risk-perspektivet som tenderar att stå i centrum för undervisningen med fokus på könssjukdomar, ofrivilliga graviditeter, icke-samtyckesbaserat sex och digitala faror såsom grooming, nätmobbing med mera (Allen 2020, Cameron-Lewis & Allen 2013).

Risk- och friskperspektiven hade tidigare diskuterats med lärarna i forskningscirkelarna och aktualiserades åter i intervjun då slöjdläraren och forskaren gemensamt drar slutsatsen att frisk-perspektivet dominerar i elevernas symboler. Läraren kan först inte dra sig till minnes någon elev som skapat symboler med negativa konnotationer men efter diskussion framkom exemplet som redogjorts för ovan med den elev som med sin symbol ville visa att sex inte ska köpas för pengar. Även om symbolen berörde riskaspekter hade eleven omvandlat den till att uttrycka hur man kan förebygga risker.

Figur 3-4 Exempel på elevarbeten med motiv med "de varma goda bitarna", dvs. utifrån ett frisk-perspektiv.

Läraren och forskaren diskuterar vidare om motivvalen påverkats av att symbolerna ska förevigas i ett föremål, en trärelief, som dessutom ska visas upp i en utställning utanför slöjdgruppen. Denna omständighet kan ha påverkat elevernas val att framställa symboler för sexualitet, samtycke och relationer med positiva konnotationer. Som elev vill man kanske inte ställa ut en visualisering av en könssjukdom i ett utställningssammanhang, funderar forskaren och läraren instämmer. Mer traditionella föreställningar om slöjdartefakter, och inte slöjd som konstnärlig gestaltning, verkar på ett sätt ha hindrat elever från att i större utsträckning undersöka och kommunicera riskperspektivet i slöjdföremålen, vilket kan ses som ett undvikande av potentialer i undervisningsupplägget och svårigheter att nå den frihet i relation till slöjdföremålet som konstnärligt gestaltande möjliggör. Historiskt har slöjd stått för en mer dekorativ, modest estetik som kanske inte utan vidare i en undervisningssituation låter sig vändas till den mer radikala, utmanande och ifrågasättande estetik som kännetecknar

samtidskonsten (Aulin-Gråhamn & Thavenius 2003, jfr Jonsson Widén 2016).

Tid, tempo och kropp som möjliggörare

Läraren Karim berättar i intervjun hur de symboler eleverna utvecklat skrevs ut och överfördes till lind som är ett mjukt träslag. Arbetet inleddes med att eleverna skar runt symbolerna med olika sorters bildhuggarjärn. Tekniskt handlar det enligt läraren om att ”börja i en liten skala” och färdigställa ytan runt motivet innan man tar sig an själva symbolen. Medan lärare i andra ämnen hade avsatt enstaka lektioner för kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer hade Karim vikt hela terminens lektionstid. Betydelsen av att arbetsprocessen var utsträckt i tid framträder i samtalet med forskaren som en för studien central nyckelerfarenhet om hur kunskapsområdet kan integreras i undervisningen:

Karim: Samtidigt, med själva arbetet är också valet av arbetsområdet viktigt i det här. Det här att de karvar. Då sitter de mycket lugnare. Det är inte så mycket saker runt omkring som flyger runt.

Försteförfattaren: Jaha, just det ja, man behöver inte köa vid maskiner och så.

Karim: Precis, och arbetet blev fantastiskt. [...] Då kommer det som meditation samtidigt. De har det här med figuren framför sig, att hålla på och jobba med och tänka och fundera på temat hela tiden. Det är jätteviktigt.

Bildhuggeri kräver några enkla redskap och i stort ingen maskinell bearbetning, vilket ger en ljudmiljö som tillåter samtal. Detta samtidigt som ämnet, det vill säga träbiten, är fastsatt i arbetsbänken och bidrar till att centrera bearbetningen till en och samma plats, vilket möjliggör social interaktion över tid. Teknikens bas i handverktyg och långsamma tempo kan relateras till Knutes (2009) resonemang om hur olika hantverkstekniker ger olika förutsättningar. Allt hantverk tar kroppen i anspråk men man kan välja tekniker som är mer eller mindre kroppsligt eller mentalt orienterade och som dessutom har olika tempo. Dessa olika förutsättningar utgör vad Knutes kallar olika pedagogiska villkor som får betydelse för vad som blir verksamt i den pedagogiska situationen. Karim beskriver här egen erfarenhet av slöjdundervisning där ett kroppsligt orienterat teknikval med långsamt tempo visar sig ge stort utrymme för reflektion kring kunskapsområdet

sexualitet, samtycke och relationer parallellt med att elevernas symboler, genom slöjdhandlingar, steg för steg framträder i trästycket. Läraren beskriver elevernas arbete med att skära fram symbolerna i trä som ”meditation samtidigt”. Ordvalet relaterar till Knutes definitioner av två av de olika hållningar den slöjdande kan inta. Dels det kroppsligt orienterade hantverksarbetet som en meditativ hållning som uppstår när taktila uppgifter relaterade till materialet innebär upprepningar eller moment införlivade i kroppen och möjliggör för tanken att syssla med annat än själva görandet. Eleverna kan alltså låta tanken vandra kring aspekter av symbolen och temat för arbetet medan de arbetar. Hållningen ger en känsla av lugn och ro. Dels den kognitivt koncentrerade hållning som kräver totalt fokus och där det mentala, tanken, styr hantverksarbetet och som också kan upplevas meditativt.

Karim berättar vidare hur det inte är möjligt när arbetet väl rullat i gång att varje lektion prata med alla elever om själva kunskapsområdet ”men det är ändå att man har en figur kopplat till sexualitet. Då finns tankarna redan och samspekar med hantverket”. Senare i intervjun återvänder han också till och utvecklar sina tankar om det praktiska arbetets betydelse:

...hos mig eller på slöjden var det mer praktiskt [än i exempelvis biologi, religion eller historia] och mycket mer funderingar och lite mer fäst... Jag tycker det mer fastnar i kunskaperna när man jobbar med händerna och funderar på den. Man är lite mer involverad.

Knutes (2009) betonar hur konsthantverk involverar tre aspekter av meningsskapande: kroppsligt, mentalt och socialt meningsskapande. Läraren beskriver i citatet ovan erfarenhet av hur elever genom upplägget har erhållit kunskap och skapat mening genom en dialog med den framväxande symbolen, den tematik som kunskapsområdet aktualiserat, och som involverar kropp, material och redskap. Det framväxande slöjdföremålet utgör på så sätt en kommunikation med eleven själv samtidigt som det kommunicerar socialt med omgivningen (Borg 2001). Elevernas slöjdföremål och symboler kom att starkt påverka samtalen eleverna emellan. Flera sexualundervisningsstudier som arbetat med kreativa metoder har visat hur materiella, kroppsliga och estetiska aspekter har öppnat möjligheter för informella samtal på de ungas egna villkor samt ett intuitivt utforskande av frågor om sexualitet och relationer (Ringrose m.fl. 2019, Renold 2019). Därtill kan slöjden förstås som en undervisning som arbetar med en integrerad syn på kropp-i-kunnande och därmed en plats där ”corporeality would be embraced as a source of knowing, and learning would not

be expected to follow linearly from imparting information” (Garland-Levett 2020, s 707).

Försteförfattaren: Kunde du se att temat påverkade också vilket samtal det var?

Karim: Självklart! Det var fantastiska samtal mellan eleverna. ’Okej, kul, du har gjort det här.’ Och så en diskussion som de hade mellan sig själva och kompiserna och klasskamraterna diskuterade med varandra när var och en berättade om sitt eget.

Försteförfattaren: Ja, okej.

Karim: Det här förstärker det här hur eleverna tolkar slöjdföremål, sina egna slöjdföremål.

Läraren kopplar här elevernas samtal till en måluppfyllelse av att tolka slöjdföremål, vilket tyder på att han har kursplanens skrivningar och elevernas skriftliga uppgift i åtanke. Samtidigt lyfter han vid andra tillfällena att tematiken förändrade klassrumsklimatet till det bättre med mindre skällsord och ett generellt mer varmt klimat. Detta kan förstås utifrån sexualundervisningens dubbla uppdrag: både värdegrund och kunskapsuppdrag, och det faktum att kunskap i slöjd utvecklas genom sinne, kropp och händernas arbete i materialet. Detta gör att de två uppdragen inte kan förstås som separerade, utan, likt tidigare studier, som ett skiftande och ihoptrasslat *tillsammans-isär* (Gunnarsson & Ceder 2023). Det meditativa arbetet gör att värdegrundsuppdraget samtidigt karvas fram i klassrummet genom en mjukare attityd och kommunikation.

De erfarenheter läraren beskriver av elevers arbete med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer och de samtal som pågår exemplifierar vad Biesta och Skregelid (2022) definierar som *konstens utbildande kraft*. Konstens kvaliteter, menar de, är att erbjuda en form av avbrott genom möten med något reellt och verkligt. Tekniken bildhuggeri kan förstås likt vad de beskriver som att ”slowing down so there is time to really meet what is other and work through the complexities and possible frustration of such meeting” (Biesta & Skregelid 2022, s 40). Det meditativa temposkiftet kan därmed ge elever ett tillfälligt uppskov från nionde klassens höga studietempo och en möjlighet att stanna i en problematik. Därigenom riktas uppmärksamhet mot kunskapsområdet och ger utrymme åt en breddning i synsätt kring frågor om sexualitet, samtycke och relationer.

Rollförskjutningar och konstnärlighet

Som konstaterats ovan reflekterade Karim över att han lät eleverna gå in i rollen av ”konstnär” i undervisningen när de ska välja symboler, motiv och uttryck. Vi ska i detta avsnitt utforska denna och andra rollförskjutningar vi observerat i lärarens undervisning.

Genom att kalla eleverna för konstnärer ges de en känsla av betydelse och självständighet i sitt skapande arbete. Han poängterar att: ”Det behöver inte vara en erfaren konstnär med massa års erfarenhet, utan de är små konstnärer som kommer in i samhället”. Bakgrunden till detta, berättar läraren, var att: ”Det är ofta jag får den här frågan: ’Vad tycker du? Vad ska jag göra?’ Men, [jag svarar] ’det är *du* som är konstnären, vad vill *du* göra?’”. Detta tillvägagångssätt möjliggör en än mer självständig och delaktig roll för eleverna i sitt slöjdande vilket därmed kan stärka deras beslutsförmåga och självförtroende. Att lokalisera eleven i rollen som konstnär innebär till viss del också en förskjutning från rollen som elev, vilket därmed utmanar de traditionella lärare-elev-rollerna.

Karim beskriver även hur han använder andra rollförskjutningar i klassrummet för att stödja elevernas utveckling. Genom att skapa situationer där eleverna får ta på sig rollen som lärare för att förklara och vägleda varandra, främjar läraren en delaktig lärandemiljö och ett tillåtande klassrumsklimat. Ett exempel som läraren beskriver är när han tar sin namnskylt och sätter den på en elev för att den ska förklara som en lärare till en annan elev: ”Då tar jag bort den skylten så att ’Du är Karim nu.’ ... Då vill jag lyfta den eleven ännu mer och samtidigt hjälpa den andra.” Detta tillvägagångssätt tillåter eleverna att lära av varandra och ger dem chansen att ta på sig en ledande roll i lärandeprocessen, vilket öppnar för att förstå undervisningen utifrån ett bildningsperspektiv då de utvecklas att ta ansvar för deras gemensamma lärande och utveckling.

Elevgruppens dynamik och den undervisningsgemenskap som skapas (Westerlund 2015) framstår betydelsefull för de rollförskjutningar som sker i undervisningen. Inspirerad av forskningscirklarnas upplägg och ett konstnärligt förhållningssätt beskriver läraren hur han värnat dialogen och elevernas autonomi i upplägget av undervisningen. Här framträder även hur hans finstämda och eftertänksamma sätt att möta eleverna i dialogen kring sexualitet också bidragit till att skapa det sociala klimat som uppstår i undervisningen. Slöjdens naturliga dialog kompletteras här av temat sexualitet, samtycke och relationer och undervisningen blir därmed en slags ”practice of relating” (Krebbekx 2019) till dessa frågor inom ramen för skolans rum och tid.

Förmåga att lyssna på eleverna, uppvisa tålamod och ett intresse för elevernas värld är del av lärares kunskap och kompetens och en viktig förutsättning för att elever i slöjdundervisning ska kunna möta ett kunskapsområde med hela sin person (Ojala m.fl. 2022). Det kom att visa sig att även slöjdläraren, genom rollförskjutning, var villig att träda in i lärare-elevrelationerna med hela *sin* person. Vid ett tillfälle försköts nämligen slöjdlärarens roll till konstnärens då han visade upp en målning för eleverna. Tavlan målade han som ung och hade motivet av en kvinna med utsläppt hår vid en solnedgång och han hade kvar den som ett minne av sitt forna hemland.

Karim: En av eleverna sa 'Karim, kan du tolka, berätta, vad symboliserar din tavla?' //skratt//

Försteförfattaren: [...] Då blev de lärare. Du blev elev nästan.

Karim: Ja, då blev jag eleven och började berätta om hur det var i mitt hemland under religiöst styre. Att göra en sådan bild där och då var som en revolution.

Här glider rollerna på ett lekfullt sätt mellan elev-lärare-konstnär i ett utforskande av tavlan och dess kontext. Konstverket som slöjdläraren lyfter fram är inte bara ett objekt, utan genom detta så bryter han in i elevernas värld som ett unikt subjekt med egna livserfarenheter (jfr Biesta 2019). Det är också tydligt att eleverna förstår lärarens uppvisande av tavlan som en parallell till arbetet de gör, eftersom de frågar så specifikt om vad verket symboliserar. Även tillvägagångssättet att läsa elevernas tolkningar och få inblick i deras liv har gjort att han etablerat en starkare relation till dem: ”nu har vi byggt ett band också”. Både temat och texterna gör att han känner att han vågar initiera fler samtal med eleverna jämfört med tidigare. Tidigare forskning om sexualundervisning visar att elever inte nödvändigtvis har en åsikt om *vem* som är mest lämpad att undervisa inom dessa känsliga frågor, utan snarare *vilka egenskaper* dessa personer har. Att ha kunskap och att vara professionell ansågs viktigt, men också att ha förmågan att knyta an till unga och skapa ett behagligt klassrumsklimat (Cense m.fl. 2020, Allen 2009). Därtill uppger elever att undervisningens trovärdighet är beroende av förmågan att bygga goda relationer och formera tillit, vilket även anses centralt för att motverka sexuella trakasserier (Eek-Karlsson m.fl. 2022). Det är svårt att bedöma Karims förmåga enbart baserat på en intervju från hans perspektiv, men vad som är tydligt är att dessa erfarenheter av att komma eleverna nära har påverkat honom. Tidigare var han mer stöttande i deras processer och det var en utmaning att ta hand om

de här känsliga områdena i slöjddämnet, men nu är han mer öppen för dessa typer av samtal.

Slutord

I denna studie har vi undersökt hur kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer har integrerats i en lärares exempelberättelse om slöjdundervisning. Genom att följa lärarens strävan att organisera undervisningen som ”lite mer än bara könsorgan” har vi fått fördjupad insikt i lärarens planering och genomförande samt diskussioner om estetiska val, pedagogiska rollförskjutningar och delaktighet. I detta avsnitt sammanfattar vi studiens resultat i form av tre insikter som framträtt ur lärarens nyckelerfarenheter kring de överlappande intressena i mötet mellan de två områdena och i relation till glappen i tidigare studier.

En av insikterna rör delaktighet. Även om detta är en undersökning främst av hur en lärare integrerat kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer i slöjdundervisning, så har det ämnesövergripande samarbetet i form av forskningscirklar och arbete i arbetslag påverkat lärarens ansats. Särskilt tydligt syns detta i förhållandet till elevdelaktighet som återkommer i exempelvis lärarens utformande av en undervisning som inrymmer rum för samtal och uppmuntran av elevernas egna idéer och estetiska val men också genom lärarens lättsamma sätt att manövrera och konkretisera rollförskjutningar i klassrummet. Läraren uppehöll sig i intervjun upprepat kring att eleverna skulle göra egna val och betraktas som konstnärer. Vi förstår detta både utifrån elevdelaktighet som centralt i sexualundervisning och som centralt i relation till slöjddämnet arbetsprocesser och elevers möjligheter till självständighet och olika val. Detta har tidigare studier konstaterat i respektive fält (Lassi m.fl. 2022, Coll m.fl. 2018, Johansson 2002, Westerlund 2015), men här visar vi även på de synergier som uppstår i mötet mellan de två och hur lärare konkret gör i sin undervisning.

En andra insikt är att det visar sig vara relativt enkelt för läraren att integrera kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer i slöjdundervisningen. Läraren verkar inte uppleva ett externt tema som ett hot, eller att slöjd blir ett hjälpämne, utan snarare är det läraren själv som driver på integreringen. Här förstår vi slöjddämnet karaktär med fokus på process som en anledning till den enkelhet slöjdläraren upplever. Andra ämneslärare anger ofta stoffträngsel som dilemma och sexualundervisningen kan upplevas som ytterligare en sak att undervisa om. Vår studie, såväl som andras (Hartvik & Porko-Hudd

2024, Gyllerfelt 2023, Hofverberg 2019), visar att slöjddämnet fokus på processer underlättar för ämnesintegrering. Genom att integrera teman i arbetsprocessen finns ett utrymme att välja ett tema som parallellt berörs i andra skolämnena, exempelvis som nu genom samordningen i arbetslaget.

En tredje insikt berör hur temat sexualitet, samtycke och relationer kan förstås som att ha öppnat upp slöjdsalen mot ett mer existentiellt utforskande av att bli till i världen, både för elever och lärare. Eleverna fick tillgång till samtal med kamrater och lärare, ett meditativt slöjdande som framstår som att det kan öppna upp för ett intuitivt bearbetande av tematiken, samt ett mjukare klassrumsklimat. De skriftliga tolkningarna eleverna gjorde skapade en ny slags kontaktyta mellan lärare och elever vilket gjorde att läraren upplevde en större närhet till eleverna vilket också medförde ett ökat mod kring att kommunicera kring tematiken. Här ger artikeln ett praktiskt kunskapsbidrag om hur ämnesintegrering i slöjdundervisningen möjliggör bildning där elever utmanas av såväl lärare, tematik som material kring vilka de är och vill vara. Vi konstaterar också betydelsen av att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer genom slöjddämnet tidsmässigt långa arbetsprocesser gav utrymme för samtal på elevernas egna initiativ. Detta resultat kompletterar tidigare studier som betonar bildningsaspekter och sociala dimensioner i slöjddämnet (Hartvik & Porko-Hudd 2024, Borg 2001, Illum & Johansson 2009).

Till sist kan konstateras att ämnesintegrerat arbete med sexualitet, samtycke och relationer inom slöjddämnet kan göras på många olika sätt. Denna studie är begränsad av dess empiriska avgränsning till att endast ha tillgång till lärarens erfarenhet kring undervisningssekvensen. Därför behövs fler studier som observerar möten mellan ämnesinnehåll och sexualundervisning, samt studier som undersöker elevers erfarenheter av sådan undervisning.

Noter

1. Vid andra skolor arbetade forskargruppen med andra sammansättningar av lärare som inte tidigare samarbetat. Detta medförde mer arbete att koordinera gruppdynamik och att gruppen behövde lära känna inte bara forskargruppen utan även varandra.
2. Med case avses den undervisningsmetod och -material som grundar sig i verkliga scenarier exempelvis en aktuell nyhetshändelse, gärna med tvärvetenskapliga dimensioner. Att arbeta med case kan underlätta ämnesövergripande samarbeten samtidigt som respektive lärare arbetar med caset ämnesintererat.

Referenser

- Allen, Louisa (2020): Breathing life into sexuality education: Becoming sexual subjects. *Philosophical Inquiry in Education* 27(1), 1–13. <https://doi.org/10.7202/1070274ar>
- Allen, Louisa (2009): 'It's not *who* they are it's *what they are like*': Re-conceptualising sexuality education's 'best educator' debate. *Sex Education* 9(1), 33–49. <https://doi.org/10.1080/14681810802639814>
- Andersson, Fia (2007): *Att utmana erfarenheter: Kunskapsutveckling i en forskningscirkel*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet, Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande.
- Andersson, Joakim (2021): *Kommunikation i slöjd och hantverksbaserad undervisning*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Aulin-Gråhamn, Lena & Thavenius, Jan (2003): *Kultur och estetik i skolan: Slutredovisning av Kultur- och skolauppdraget*. Malmö: Malmö högskola.
- Borg, Kajsa (2001): *Slöjdämnet: Intryck - uttryck - avtryck*. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings universitet.
- Borg, Kajsa (2021): Tendenser inom slöjdens forskningsområde. *Techne serien - Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap* 28(4), 231–254. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4738>
- Biesta, Gert (2019): *Undervisningens återkomst*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Biesta, Gert & Skregelid, Lisbet (2022): Art keeps us in and with the world: Gert Biesta in conversation with Lisbet Skregelid. I Lisbet Skregelid & Kristian Nødtvedt Knudsen, red: *Kunstens betydning? Utvidede perspektiver på kunst og barn & unge*, s 29–42. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.163.ch1>
- Bolander, Eva (2009): *Risk och bejakande. Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV*. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- Bäckman, Maria (2003): *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Göteborg: Makadam förlag.
- Cameron-Lewis, Vanessa & Allen, Louisa (2013): Teaching pleasure and danger in sexuality education, *Sex Education* 13(2), 121–132. <https://doi.org/10.1080/14681811.2012.697440>

- Ceder, Simon; Gunnarsson, Karin; Planting-Berglöö, Sara; Öhman, Lisa & Orlander, Auli Arvola (2021): *Sexualitet och relationer: Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Cense, Marianne; Grauw, Steven de & Vermeulen, Manouk (2020): ‘Sex is not just about ovaries.’ Youth participatory research on sexuality education in the Netherlands. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(22), 8587. <https://doi.org/10.3390/ijerph17228587>
- Coll, Leanne; O’Sullivan, Mary & Enright, Eimear (2018): ‘The trouble with normal’: (Re)imagining sexuality education with young people, *Sex Education* 18(2), 157–171. <https://doi.org/10.1080/14681811.2017.1410699>
- Dixon, Carolyn (1997): Pete’s tool. Identity and sex-play in the design and technology classroom. *Gender and Education* 9(1), 89–104. <https://doi.org/10.1080/09540259721475>
- Eek-Karlsson, Liselott; Olsson, Ragnar & Gunnarsson, Gunilla (2022). Att motverka sexuella trakasserier – en didaktisk fråga: Elevers uppfattningar om lärares undervisning för att motverka sexuella trakasserier. *Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik*, 8(1), 3–19. <https://doi.org/10.57126/noad.v8i1.6622>
- Eisner, Elliot W. (2002): *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven: Yale University Press.
- Eisner, Elliot W. (2005): *Reimagining Schools: The selected works of Elliot W. Eisner*. London: Routledge.
- Eklöf, Anna (2012): *Instructional Work in Textile Craft: Studies of interaction, embodiment and the making of objects*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Elo, Janne (2016): Enterprise education through sloyd. *Techné serien – Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap* 23(2), 34–49. <https://journals.oslomet.no/index.php/techné/article/view/1555>
- Fisher, Kate; Grove, Jen & Langlands, Rebecca (2017): ‘Sex and history’: Talking sex with objects from the past. I Louisa Allen & Mary Lou Rasmussen, red: *The Palgrave Handbook of Sexuality Education*, s 29–52. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Garland-Levett, Sarah (2020): Knowing-in-being: Traversing the mind/body dualism to dissolve sexuality education’s ‘knowledge/practice gap’. *Gender and Education* 32(6), 697–714. <https://doi.org/10.1080/09540253.2018.1482414>
- Gunnarsson, Karin & Ceder, Simon (2023): Cutting facts and values together-apart: An agential realist exploration of Swedish

- sexuality education. *Sex Education* 24(6), 853–867. <https://doi.org/10.1080/14681811.2023.2253436>
- Gyllerfelt, Emma (2023): *Slöjdundervisning med nyanlända elever: Om multimodal interaktion och kommunikation i slöjddklassrum*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Harnow Klausen, Søren (2011): Det faglige samspils former. I Søren Harnow Klausen, red: *På tværs af fag. Fagligt samspil i undervisning, forskning og teamarbejde*, s 69–100. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Hartvik, Juha & Porko-Hudd, Mia (2024): Analyzing domains of crosscurricular teaching; Educational crafts in focus. I Søren Harnow Klausen & Nina Mård, red: *Developing a Didactic Framework Across and Beyond School Subjects*, s 144–160. London: Routledge.
- Hetland, Lois; Winner, Ellen; Veenema, Shirley & Sheridan, Kimberly M. (2007): *Studio Thinking: The real benefits of visual arts education*. New York: Teachers College Press.
- Hjelm, Åsa (2023): *Elevers matematiska utmaningar i slöjd: Ämnesöverskridande lärande via handens arbete*. Doktorsavhandling. Åbo: Åbo Akademi.
- Hofverberg, Hanna (2019): *Crafting Sustainable Development: Studies of teaching and learning craft in environmental and sustainability education*. Doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Holmstrand, Lars & Härnsten, Gunilla (2022): Forskningscirklar – ett svenskt bidrag till PAR-familjen. I Elisabeth Bergdahl & Fia Andersson, red: *Deltagarbaserad aktionsforskning: Tillsammans för kunskap, lärande och förändring*, s 23–48. Lund: Studentlitteratur.
- Illum, Bent & Johansson, Marlène (2009): Vad är tillräckligt mjukt? – kulturell socialisering och lärande i skolans slöjdpraktik. *FormAkademisk* 2(1), 69–82. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.62>
- Johansson, Marlène (2002): *Slöjdpraktik i skolan – Hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Johansson, Marlène (2008): Att tänka med nålen i hand – Medierande redskap i slöjdpraktik. I Hans Rystedt & Roger Säljö, red: *Kunskap och människans redskap: Teknik och lärande*, s 263–276. Lund: Studentlitteratur.

- Jonsson Widén, Anna (2016): *Bildundervisning i möte med samtidskonst: Bildlärares professionella utveckling i olika skolformer*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Junkala, Hannele (2023): *Balansakter – Kroppar, sexualiteter och det oväntade: Kritiska och didaktiska perspektiv på sexualundervisning inom biologiämnet*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Ketting, Evert & Ivanova, Olena (2018): *Sexuality Education in Europe and Central Asia. State of the art and recent developments. An overview of 25 countries*. Cologne: Federal Centre for Health Education, BZgA.
- Knutes, Helen (2009): *Gestaltandets pedagogik: Om att skapa konsthantverk*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Krebbekx, Willelmiijn (2019): What else can sex education do? Logics and effects in classroom practices. *Sexualities* 22(7-8), 1325–1341. <https://doi.org/10.1177/1363460718779967>
- Lassi, Zohra S.; Neideck, Ebony Grace; Aylward, Bridget Mary; Andraweera, Prabha H. & Meherali, Salima (2022): Participatory action research for adolescent sexual and reproductive health: A scoping review. *Sexes* 3(1), 189–208. <https://doi.org/10.3390/sexes3010015>
- Lindgren, Monica (2013): Kontext och diskurs som lärandets villkor – en diskussion med utgångspunkt i forskning kring estetisk verksamhet i skola och lärarutbildning. I Anders Marner & Hans Örtengren, red: KLÄM; *Konferenstexter om lärande, ämnesdidaktik och mediebruk*, s 10–27. Umeå: Umeå universitet.
- Lindström, Lars (2012): Aesthetic learning about, in, with and through the arts: A curriculum study. *International Journal of Art & Design Education* 31(2), 166–179. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2012.01737.x>
- Millett, Tabitha Verity Patience (2021): *Queering the Art Classroom: An ethnographically informed study on an intervention in a UK GCSE art and design classroom*. Doktorsavhandling. London: University College London.
- Mindel, Carla (2018): Exploring, developing, facilitating individual practice, while learning to become a teacher of art, craft and design. *International Journal of Art and Design Education* 37(2), 177–186. <https://doi.org/10.1111/jade.12098>
- Mård, Nina & Harnow Klausen, Søren (2023): Introduction. I Søren Harnow Klausen, red: *På tvärs af fag. Fagligt samspel i undervisning, forskning och teamarbete*, s 1–3. Köpenhamn: Akademisk Forlag.

- Mäkelä, Esko (2013): *Slöjd som berättelse: Om skolungdomar och estetiska perspektiv*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Ojala, Milla; Karppinen, Seija; Syrjäläinen, Erja & Kokko, Sirpa (2022): Teachers' pedagogical tact in craft-art learning situation: Pathic perceiving, acting and interacting. *FormAkademisk* 15(1), 1–18. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.4822>
- Orlander, Auli Arvola (2011): *Med kroppen som insats: Diskursiva spänningsfält i biologiundervisningen på högstadiet*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Planting-Bergloo, Sara (2021): Didaktiska val och villkor. I Simon Ceder, Karin Gunnarsson, Sara Planting-Bergloo, Lisa Öhman & Auli Arvola Orlander: *Sexualitet och relationer: Att möta ett engagerande och förälderligt kunskapsområde i skolan*, s 115–130. Lund: Studentlitteratur.
- Planting-Bergloo, Sara & Orlander, Auli Arvola (2022): Challenging 'the elephant in the room': The becomings of pornography education in Swedish secondary school. *Sex Education* 24(1), 16–30. <https://doi.org/10.1080/14681811.2022.2137487>
- Rabelo, Amanda Oliveira; Pereira, Graziela Raupp; Reis, Maria Amélia & Ferreira, António G. (2015): Sex education as a transversal subject. *Journal for Critical Education Policy Studies* 13(2), 197–226.
- Renold, Emma (2019): Ruler-skirt risings: Being crafty with how gender and sexuality education research-activisms can come to matter. I Tiffany Jones, Leanne Coll, Lisa van Leent & Yvette Taylor, red: *Uplifting Gender and Sexuality Education Research*, s 115–140. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Renold, Emma & Ringrose, Jessica (2017): Pin-balling and boners: The posthuman phallus and intra-activist sexuality assemblages in secondary school. I Louisa Allen, & Mary Lou Rasmussen, red: *The Palgrave Handbook of Sexuality Education*, s 631–653. Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-40033-8_31
- Ringrose, Jessica; Whitehead, Sophie; Regehr, Kaitlyn & Jenkinson, Amelia (2019): Play-Doh vulvas and felt tip dick pics: Disrupting phallogocentric matter(s) in sex education. *Reconceptualizing Educational Research Methodology* 10(2–3), 259–291. <https://doi.org/10.7577/term.3679>
- Rose, Gillian (2023): *Visual Methodologies: An introduction to researching with visual materials*. Los Angeles: SAGE.
- Sanjakdar, Fida (2009): 'Teacher talk': the problems, perspectives and possibilities of developing a comprehensive

- sexual health education curriculum for Australian Muslim students. *Sex Education* 9(3), 261–275. <https://doi.org/10.1080/14681810903059086>
- Sennett, Richard (2008): *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- Sigurdson, Erik (2014): *Det sitter i väggarna: En studie av trä- och metallslöjdsalens materialitet, maskulinitet och förkroppsliganden*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- SKOLFS (2021:9): *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2018): *Sex- och samlevnadsundervisning*. (Tematisk kvalitetsgranskning, dnr 2016:11445).
- Skolverket (2015): *Slöjd i grundskolan: en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.
- Skolverket (2019): *Sex- och samlevnadsundervisning – en introduktion. Jämställdhet, sexualitet och relationer i läroplanerna*. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d686/1553968168615/pdf4016.pdf>
- Skolverket (2022): *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.
- Smeyers, Paul & Verhesschen, Piet (2001): Narrative analysis as philosophical research: bridging the gap between the empirical and the conceptual. *Qualitative Studies in Education* 14(1), 71–84. <https://doi.org/10.1080/09518390010007629>
- Tyson, Ruhi (2015): Educating for vocational excellence: The autobiographical exploration of enacted craft pedagogy. *Vocations and Learning* 2, 229–245. <https://doi.org/10.1007/s12186-015-9132-5>
- Tyson, Ruhi (2019): *Bildning och praktisk klokhet: I skola och undervisning*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Westerlund, Stina (2015): *Lust och olust – elevers erfarenheter i textilslöjd*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.

Copyright Ceder & Westerlund 2024. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

